

תוכן

1	מבוא
2	חלק ראשון: ערך השוויון
2	כללי
4	שוויון תעסוקתי
4	חלק שני: גיל הפרישה בדין הישראלי מקום המדינה ועד לחקיקת חוק גיל פרישה
7	חוק גיל פרישה וההצעות לתיקונו
9	סקטור עובדי המדינה
10	חלק שלישי: שיקולים בעד ונגד קביעת גיל פרישה אחיד לכלל העובדים
10	תפקודם של אנשים מבוגרים - ממצאים מחקרניים
12	קצבת פרישה (פנסיה) – כללי
15	קביעת גיל פרישת חובה - נימוקים בעד ונגד
17	חלק רביעי: עמדת הספרות המשפטית והפסיקה
17	עמדת הספרות המשפטית
18	עמדת הפסיקה
21	הלכת פס"ד גביש
23	הפסיקה לאחר הילכת גביש
24	סיכום ומסקנות
26	מקורות:

מבוא

מעמדו של האדם הזקן במסגרת מערכת העבודה השתנתה לאורך השנים. פרופ' רות בן ישראל מחלקת את מעמד האדם הזקן במערכת יחסי העבודה לארבע תקופות. התקופה הראשונה המכונה על ידה גרונטוקרטיה, הייתה נהוגה בעבר הרחוק. בתקופה זו מעמדו של הזקן היה רם ונישא. הזקן שולב בכל תחומי החיים, כולל במערכת העבודה. התקופה השנייה מכונה על ידה "השבת" של החיים – תקופה שלאורכה חל פחות גדל והולך במעמדו של הזקן. נקודות הציון החשובות במהפך זה התרחשו במאה השמונה עשרה, בעיקר לאחר המהפכה האמריקאית והמהפכה הצרפתית, אשר לאחריהן החל הדימוי החברתי של הזקן להיות מזוהה עם חוסר פעילות, תשישות, וכמי שאיבד את כושר תפקודו בעבודה. התקופה השלישית, המתייחסת לעשורים האחרונים, מכונה ע"י פרופ' בן ישראל תקופת פולחן הנעורים. בתקופה זו הדעה השלטת היא כי קיים הליך הזדקנות דגנרטיבי, ההופך את העובד הזקן לנטול יכולת לבצע את העבודה, ולכן קיים צורך בגיל פרישת חובה. על מגמה זו השפיעו גם ההתפתחויות טכנולוגיות, המבנה המשתנה של הארגון התעסוקתי, ההנחה בעניין הפער בין ירידת התפוקה של העובד המבוגר, לעומת שכרו הגבוה יותר מזה של העובד הצעיר, הגלובליזציה, והשינויים במשק העבודה. את התקופה הרביעית היא מכנה "חזרה מהפרישה הגילית האחידה" – תקופה המאופיינת בנטייה מחזרה מהמתכונת של פרישה גילית אחידה והמרתה במתכונת של פרישה תפקודית. התפתחות זו היא תוצאה של שילוב גורמים שונים, ביניהם מחקרים מדעיים השוללים את הגישה שהגיל הביולוגי מהווה נציג מהימן של אובדן כושר העבודה, תהליך האינדיבידואליזציה של יחסי העבודה, וחיזוק המודעות החברתית לשוויון בכלל ולשוויון בעבודה במיוחד.¹ ישראל נמצאת בשלבי מעבר מהתקופה השלישית לעיל לתקופה הרביעית, כאשר אחת הטענות המצדדות במעבר זה היא כי "פולחן הנעורים" מהווה פגיעה בזכות השוויון של האנשים "הזקנים", והדרתם מחמת גיל.

"הפלייתו של האדם המבוגר בתחום התעסוקה באה לידי ביטוי לאורך כל שלביו של הקשר בינו לבין המעסיק או המעסיק הפוטנציאלי, החל משלב הקבלה לעבודה..., דרך קביעת תנאי העבודה ואפשרויות קידום מוגבלות..., ועד השלב של סיום ההעסקה "כמאיץ לפיטורי העובד או להוצאתו לגמלאות"²

עבודה זו מתייחסת לשאלת אפליית הקשיש בשלב סיום העבודה. עניינה של העבודה היא בחינת השאלה האם סעי' 4 לחוק גיל פרישה³ פוגע בשוויון, בכך שהוא מדיר קבוצת אנשים אך ורק בשל גילם, או האם הוראת החוק מבטאת אבחנה מותרת מחמת גיל. התשובה לשאלה זו מעוררת לצד שאלות משפטיות, שאלות חברתיות, ערכיות ואנושיות. שאלות אלו החלו להתעורר בעידן שבו התארכה תוחלת החיים, כשלצידה קיימת יכולת של אנשים לעבוד עד גיל מתקדם. "מחד גיסא, יש המבקשים לאפשר לאדם להמשיך לעבוד גם מעבר לגיל הפרישה הסטטוטורי על פי

¹ רות בן ישראל "גיל הפרישה במבחן השוויון: פרישה גיאולוגית או פרישה תפקודית?" הפרקליט מג 245, 254-257 (תשנ"ז)

² ע"א (ארצי) 209/10 וינברגר – אוניברסיטת בר אילן פסקה 27 לפסק דינה של השופטת ס' דוידוב-מוטולה (פורסם בנבו 6.12.2012)

³ חוק גיל פרישה, תשס"ד-2004 פורסם ס"ח תשס"ד מ'ס' 1919 מיום 18.1.2004 עמ' 46 להלן: חוק גיל פרישה

יכולתו התפקודית, ובדומה עולה גם המשאלה.... לפתוח מקומות עבודה למי שעברו את גיל הפרישה. מאידך גיסא, יש הרואים בהתארכות תוחלת החיים הזדמנות לניצול נעים של הפנאי לאחר הפרישה מעבודה, אשה אשה ואיש ואיש לפי טעמים. המחוקק הישראלי בחקקו את חוק גיל פרישה, תשס"ד-2004, לא בחר בדרך האמריקנית שבה אין גיל פרישה מחייב והמבחן הוא תפקודי, אלא בדרך של קביעת גיל, מבוגר מן הנהוג בעבר, לפרישת חובה".⁴ השאלה העומדת בפנינו בעבודה זו היא האם החוק הנ"ל הקובע חובת פרישה בהגיע אדם לגיל מסוים, מהווה אפליה אסורה בשל גיל, או אבחנה מותרת. מאחר ומטרת העבודה היא לבדוק אם הוראות גיל פרישה פוגעות בשוויון, יעסוק החלק הראשון של העבודה בבחינת מושג "השוויון". החלק השני של העבודה יעסוק במצב המשפטי שחל ביחס לגיל פרישה עד לחקיקתו של חוק גיל פרישה. החלק השלישי של העבודה יעסוק בנימוקים בעד ונגד קביעת חובה לגיל פרישה. החלק הרביעי של העבודה ידון בעמדת הספרות המשפטית והפסיקה בעניין זה, תוך מתן דגש להלכת גביש.⁵

חלק ראשון: ערך השוויון

מאחר ושמנו לעצמנו למטרה לבדוק את השאלה האם הוראות חוק גיל פרישה פוגעות בשוויון, יש לברר את מהותו של המושג "שוויון", ולהגדירו באופן שיוכל לסייע לנו בבדיקת השאלה האם הפליה מחמת גיל היא אפליה אסורה או אבחנה מותרת.

כללי

על חשיבותו של ערך השוויון עמדו ביהמ"ש בהרחבה בשורה של פס"ד, תוך קביעה כי ערך השוויון הוא אחת מזכויות האדם החשובות ביותר, וכי ערך זה הוא מ"עקרונות יסודיים... אשר הם נחלתן של כל המדינות המתוקנות והנאורות".⁶ ביחס לפגיעה בערך השוויון קבעה הפסיקה כי "היא מהקשה שבתחושות. היא פוגעת בכוחות המאחדים את החברה. היא פוגעת בזהותו העצמית של האדם... אין לך גורם הרסני יותר לחברה מאשר תחושת בניה ובנותיה, כי נוהגים בהם איפה ואיפה".⁷

המקור הרעיוני של ערך השוויון הוא לבר – משפטי, ונובע מתורת המוסר, הדת, הפילוסופיה המדינית, גישות פסיכולוגיות, תיאוריות סוציולוגיות ועוד. בכל המדינות הנאורות, נחשב השוויון כערך בעל חשיבות עליונה, ובמדינות שכוננו חוקה, מוזכר בדרך כלל ערך השוויון כערך יסודי ומרכזי של זכויות האדם.⁸

למרות שלא קיים בישראל חוק כללי המחייב שוויון בין כל אזרחי המדינה, הרי כבר סמוך לאחר הכרזת המדינה, הכיר המחוקק בצורך לקבוע שוויון בעניינים ספציפיים. כך למשל בשנת 1951 נחקק חוק שווי

⁴ בג"ץ 4487/06 ד"ר בנימין קלנר נ' בית הדין הארצי לעבודה פיס' א' לפסה"ד של השופט רובינשטיין (פורסם בנבו, 25.11.2007).

⁵ בג"ץ 9134/12 פרופ' משה גביש נ' הכנסת (פורסם בנבו, 21.04.2016) להלן: פרשת גביש.

⁶ בג"ץ 2671/98 שדולת הנשים בישראל נ' שר העבודה והרווחה פיס' 29 נב(3) 630 (1998).

⁷ בג"ץ 953/87 א. פורז נ' שלמה להט, ראש עיריית תל-אביב-יפו, מב(2) 309, 332 (1988).

⁸ יצחק זמיר ומשה סובל "השוויון בפני החוק" משפט וממשל ה' 165, 167 (תש"ס).